Incursiuni în identitatea textuală feminină din anii ’70-’80 sau despre etică și eretică

Gheorghe I. MANOLACHE

Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, Centrul de Cercetări Filologice și Interculturale
“Lucian Blaga” University of Sibiu, The Center of Philological and Intercultural Research
Personal e-mail: g.manolache@yahoo.com

Incursions in the Feminine Textual Identity in the 1970s and the 1980s or On Ethics and Heretics

The present article is a review of Daniela Moldoveanu’s monograph on Confessional Feminine Poetry. The reviewer states that the central axiom of the monograph is that everything transformable into poetry origins in biography – which, naturally, is both a useful and a dangerous belief. Moldoveanu analyzes in her book prominent Romanian women poets who made their debut after 1968, such as Mariana Marin, Marta Petreu, and Angela Marinescu; in order to achieve a detached and informed perspective upon them, she compares them with the famous women poets of the American confessional school, mainly with Sylvia Plath and Anne Sexton, detecting isomorphisms and contextual differences.

Keywords: confessional feminine poetry, poetry, biography, mariana marin, marta petreu, angela marinescu.

Daniela Moldoveanu, lector universitar de limba engleză la Universitatea Europei de sud-est „Lumina”, pornește, în cartea sa de debut, *Poezia confesivă feminină,* de la prezumuția „ingenuității”, potrivit căreia tot ceea ce se transformă în poezie, se revendică de la bio-grafie; convicțiune care, în unele situații, poate deveni o armă cu două tăișuri. Mai ales atunci când se descoperă că totul este, în fond, o pură invenție a celei care se (re) secrie și că în joc intră o plăsmuire, cu un alibi poetico-psihologic, bine pregătit, prin care o doză substanțială de confesivitate se deversează în albia structurilor antropologice ale imaginarului poetic feminin, girat de necesitatea imanenței de a se autoregenera.

Senzația că poete optzeciste ca Mariana Marin, Marta Petreu, Angela Marinescu s-au plasat cumva abuziv în centrul unor fapte și trăiri care, de fapt, nu le aparțin, dar pe care acestea nu au avut nicio reținere să le exploreze și să le exploateze tematic, induce sentimentul că printr-o atare opțiune s-ar profita de „buna credință” cititorului. De aici și sentimentul că, prezenta carte, inițial o magistrală teză de doctorat susținută la Sibiu în anul 2012, își asumă riscul misiei de a veni în întâmpinare cu o „revedere slabă” a efectelor „est-etice” ale unor atari prejudicii.

Aplicând o incursiune comparatistă în paradigma confesivă americană, la care poezia feminină românească a anilor ’70 și ’80, se racordează cu mai mult curaj decât cea masculină, Daniela Moldoveanu readuce în discuție, nu atât repertoriul, cât modul de coagulare, a unui insolit limbaj poetic, coagulat în jurul etern-controversatei „instanțe textuale”: eul liric individualizat.

După eliberarea din fălcile mutilatoare ale meliței propagandistice, paradigma confesivă românească își (re)creează, ca orice model care se respectă, propriile abordări critice. Și mai cu seamă, inaugurează și insituie un limbaj și un demers hermeneutic, pe măsura relației complice (și cu mult mai deschise decât cea din anii 60) cu un cititor înnobilat cu blazonul de „lector model”. Astfel, Daniela Moldoveanu se angajează în cartografierea meandrelor „noului flux”: de la o înaintare clasic-hermeneutică la atacarea directă a „cotiturilor” capricioase ale unei hermeneutici a suspiciunii. Pentru că, într-adevăr, poezia confesivă românească din anii 70-80 se pretează atât unei lecturi încifrate, cu cheia

la autorul din mansarda, cât și unei recitiri în oglindă având în vedere contexul cultural, istoric și politic în care textele au fost gândite și scrise. Surpriza vine din faptul că lectorul-prim al acestui tip de poezie, autorul însuși, se redescoperă, prin intermediul eului său liric, refractat într-o oglindă liricvoră, infidelă, mitizantă și deformatoare. Văzută plastic, asemenea unui șarpe care își înghite coada, poezia confesivă se autoreflectă inițial în propria conștiință subtextuală și metatextuală, pentru ca, mai apoi, să își construiască, virtuoz, o dependență cuceritoare față de cititor.

De aici, posibilitatea, bine gestionată de a specula și teoretiza cu privire la agonistica relației mereu tensionată dintre „eu-ri": ficțional, liric și real, precum probabilitatea încălcării granițelor transparente dintre autobiografie, autoficțiune și confesivitate.

Instrumentarul critic, teoretic și hermenutic implicat în ilustrare, taxonomie și decodare se justifică prin faptul că poezia confesivă feminină contemporană a început, la rândul ei, să-și caute (cu insistență) identitatea scriptorială și personală, autoarea fiind convinsă că, în cazul de față, se poate vorbi de o dublă condiționare. Cu cât crește imposibilitatea de a distinge eul liric de poeta în carne și oase, cu atât poezia devine expresie vie, co-prezență, bio-grafie.

Urzeala cărții de față se întrevede în intenția necamuflată a Danielei Moldoveanu de a sublinia faptul că paradigma confesivă reface, la modul feminin (și nu feminist!), circuitul dintre viață și artefact. Pe considerentul că, într-o atare textură, niciun reactiv lingvistic nu va rămâne doar la stadiul de artefact, ci, datorită tensiunii interioare pe care o vădește, acesta se reîntoarce la rădăcinile sale din inconștient, prin versurile marcate de luciditate a unor poete ca Sylvia Plath, Mariana Marin, Marta Petreu, Ileana Mălăncioiu.

Ipoteza de la care se pornește în construcția cărții are în vedere faptul că, în aceste condiții, se distinge un drum cu dublu sens: dinspre viață înspre poezie și viceversa, rută ce permite schimburi libere și continue bazate pe introspecție și devoalare. Faptul că uneori cititorul, alteori poetele însele, rămân dezorientate, nemaiștiind de ce parte a baricadei se află (fie pe tărâmul poeziei sau în lumea reală), mărește miza acestui tip de text, făcându-l și mai fascinant decât este el în realitate.

Dar în același timp este în joc și o „aventură lirică", având repercusiuni imprevizibile asupra individului și a identității sale convulsive, fatale chiar, în unele cazuri. Ceea ce, potrivit Danielei Moldoveanu subliniază, încă o dată, puterea de nesubestimat a poeziei feminine confesive care, prin spațiul alternativ pe care îl exhibă și-l rescrie, găzduiește identități și construiește viziuni în lipsa cărora suflul individual și sufletul universal s-ar atrofia.

Argumentul fundamental se rezumă la ideea că paradigma confesivă restaurează punțile dintre identitate, confesivitate și artefact, substanțial deteriorate de poetica modernismului. De aici nedumerirea și dezorientarea postmodernilor, fie aceștia emițători și/sau receptori, care nemaiputând menține o „distincție tare" între cele două coordonate se lasă în voia „noului flux". Ca urmare, autoarea consideră că niciun artificiu tehnic nu rămâne doar poietică, ci, datorită tensiunii interioare, pe care o vădește, acesta se întoarce la originile sale din inconștient, pe căile poeziei biografice marcate de luciditate. Fapt care, firește, îi crește cota la „bursa poetică". Riscul ca poezia confesivă să fie și să rămână una plină de neprevăzut, cu final deschis, de cele mai multe ori periculos, o face și mai interesantă. Ceea ce nu înseamnă că valoarea estetică a textelor confesive se rezumă doar la exhibarea biografică a identității , după cum nici nu depinde de finalul tragic la care (așa cum se știe) unele dintre poete au aderat voluntar. Doza de extraordinar și teribilism se adaugă, natural, unor versuri deja consacrate de propria substanță și profunzime.

Pentru că poezia confesivă feminină, în viziunea Danielei Moldoveanu, ea însăși poetă confesivă, se dovedește supapa-reglatoare a tensiunilor variate dintr-un așa-zis focar identitar unde se stochează și se regenerează energiile vitale, atât cele publice, cât și cele private. Ceea ce rezultă poetic este radiografia unei stări a cărui film expune, cu virtuozitate și fidelitate, transformările esențiale ale feminității și ale umanității, în general.

Insolitețea unei atari exegeze despre identitatea poeziei feminine confesive, cu precădere a celei românești din anii '70 și '80, o reprezintă modul de înregistrare și evaluare artistică a oscilațiilor între două ipostaze ale eului liric: „hiperemicul" și „individualizatul". În opțiunea Danielei Moldoveanu eul „hiperemic", atribuit de către Gottfried Benn expresioniștilor, este cel care prin concretețea senzației și a emoției față de o anumită stare exterioară (de fapt, ineluctabilă și fără pretenția inoculării cu semnificații metafizice) face legătura cu o altă lume. Este în joc o percepție simultan-bimundană în care câmpul de referință al limitării biologice glisează spre un altul, al dezirabilului. Balans poetic în care exprimarea de sine are loc doar prin surprinderea orizontului magnetizant (înspre care se tinde), dar care nu poate fi precis articulat. Astfel, senzația de blocaj (fizic și psihic) într-o lume străină o întâlnim în noul codex confesiv feminin al anilor 80: *Aripa secretă* și *Atelierele* Marianei Marin, în *Loc psihic* al Martei Petreu sau în *Urcarea Muntelui* la Ileana Mălăncioiu.

Pe de altă parte, „eul individualizat" reprezintă, în revoluția poetică modernă, regândirea importanței individului, a „noului antropocentrism", invocat de Al. Mușina, cel care o va convinge pe Daniela Moldoveanu să pledeze pentru ideea că modernitatea este cea care (re)aduce în prim-plan individul. Ca urmare, este în joc omul, ce nu mai poate fi supus massificării, nici redus

la o funcție socială sau simbolică: un individ cu viață interioară, suflet, crize de conștiință și identitate. Se ajunge, pe această cale, la redobândirea superiorității poeziei asupra prozei; pe considerentul că existența presupune o continuă explorare a lumii dublată de efortul de a te înțelege pe tine însuți și de a-ți regăsi un sens. De aici, izvorăște poezia biografică sau, altfel spus, lirica „eului corporalizat", a „eului individualizat" aparținând unor continente lirice diferite: Sylvia Plath, Mariana Marin, Angela Marinescu, Marta Petreu, în principal. Cu precizarea că „eul corporalizat" centrează verbul „a fi" pe axa femininului, inducându-i un psihism particular identificat într-o entitate tensională ce se legitimează într-un text prin vocația ontologică a conflictului pe care „jocurile de limbaj" vin acum să o reflecte, surprinzând-o în plină desfășurare, în stare născândă. Jean-Fr. Lyotard vine în sprijinul argumentației Danielei Moldoveanu atunci când reașează condiția postmodernă sub semnul agoniei, subliniind tragismul de fond și negarea de sine, chiar din interiorul paradigmei moderniste dominante: autenticismul, biografismul etc.

Privită mai îndeaproape, *Poezia confesivă femină* (teza de doctorat era intitulată *Confesivitate și identitate în poezia feminină românească din anii '70 și '80*), desfășurată pe 221 de pagini, este un tetragon echilibrat prin dimensiunea și distribuția laturilor:

I: *Poezia confesivă americană din anii '60: o nouă paradigmă ca sursă de inspirație pentru lirica feminină românească* (context și stare de spirit; rezistența prin poezie; circuitul metaforei în poezie; biographia litteraria; despre inconștient și alți demoni; confesivitate și mimesis; poezia feminină românească și redefinirea feminității)

II: *Influențe tentaculare* (*studiu de caz: Sylvia Plath –portret în cerneală* (mutilarea artistului la tinerețe; identitate și alteritate; fotografie de grup în camera oglinzilor: misse en abyme; A Room of Her Own: condiția femeii și strategii de eludare; Eros, Chronos și Thanatos)

III: *Identități textuale – identitatea personală în poezia feminină românească din anii'80* (sincronism în contratimp; identități convulsive; într-un război de sute de poeme: aripa secretă a Marianei Marin; evanghelia apocrifă a Martei Petreu: identități elective – corporalitatea afectivă; puncte de interes pe harta confesivității feminine românești)

IV: *Etică și eretică. Poeta în Cetate* (Ileana Mălăncioiu: vedere de pe muntele interior; Mariana Marin și Marta Petreu în lagărele minții).

În prima secvență sunt identificate și definite noțiunile de bază ale paradigmei de la care derivă formula poetică autohtonă, „poezia confesivă", definită prin: confesivitate, autoficțiune, metaforă girată ontologic în dinamica relației tranzitivitate-reflexivitate, scripturală-mimesis. Ea este susținută de teoriile asupra identității, aplicate „eului liric confesiv", autoarea încercând(și reușind) să se traseze harta lirică pe care cele cinci poete individualizează, mai apoi, în opera lor, fiecare alegându-și „precursoarele" și centrii de influență.

Cel de-al doilea capitol prezintă universul liric al Sylviei Plath, una dintre cele mai importante și mai fascinante figuri ale poeziei confesive americane, pe care poetele noastre o „citesc cu nesațiu". Sunt decriptate maniera de construcție a versului, tehnicile scriptoriale, liber-asumate de Sylvia Plath, procedee ce vizează atingerea unei autenticități bazate pe sinceritatea bine orchestrată și identitatea convulsivă, mitizată în măsura în care se lasă a se întrevedea esența și chipul tarelor, al obsesiilor profunde cu ale căror reverberații Daniela Moldoveanu consideră că ne întâlnim și în poemele Marianei Marin, Martei Petreu sau ale Angelei Marinescu.

Capitolul al treilea cartografiază, developează și analizează morfologia peisajului poetic feminin privit din perspectiva poeziei confesive care își caută neîncetat identitatea atât pe hârtie, cât și dincolo de ea, fapt exemplificat de autoare prin exegeza versurilor unor poete ca Mariana Marin și Marta Petreu, reprezentante ale poeziei optzeciste din România și fine cunoascătoare ale paradigmei poetice de peste Ocean.

A patra secvență se axează pe „latura vizibilă" a confesivității, dar care nu este diluată, în ciuda faptuli că tratează și probleme de ordin general. Ileana Mălăncioiu și Mariana Marin ilustrează sugestiv această simbioză interioară, în sensul că identitatea personală se vădește centrifugă, preluând, în plin regim comunist, caracteristicile „omului nou" dictate de centru, pentru ca, mai apoi, să devină centripetă și tanatoforă, negându-și trăsăturile alipite abuziv atât la nivel individual cât și la cel general (unui întreg popor în agonie), spre a produce acel catharsis fără de care „est-etica" ar fi fost foarte greu de realizat. „Experimentalismul integrat" este ceea ce le transformă, în viziunea Danielei Moldoveanu, pe Mariana Marin, Marta Petreu, Angela Marinescu în „postmoderne eretice" (nu însă și în „mai puțin postmoderne") prin condiția imanentă și statutul asumat de ele în epoca socialismului multilateral expandat. Pentru că, pe lângă „pactul autobiografic" implicit, pe care îl presupune și propune poezia confesivă feminină, se cere a fi luată în calcul și doza naturală de poeticitate care aruncă firesc „phantasia" în inima mimesis-ului. Aceasta spre a ne semnala, dacă mai era nevoie, că Mariana Marin, Angela Marinescu și Marta Petreu realizează o simbioză paradoxală determinând varii speculații teoretice despre statutul eului liric și al celui empiric, al eului fictiv și al celui real în economia textului.

Exegeta pledează, argumentat, pe ipoteza potrivit căreia versurile poetelor confesive române ilustrează „ipseitatea nihilistă", ceea ce o determină să admită că

identitatea eului liric se lasă absorbită în unda de șoc a „ființei pentru-sine", aproximată de J. P. Sartre drept ceea ce plasează „circuitul ipseității" în raport cu idealul. Iar această continuă autofragmentare, prin care se certifică redobândirea identității feminine autentice în absolut, ia proporțiile unui „câmp de luptă". Exercițiul hermenutic inițiat de Daniela Moldoveanu confirmă că în versurile Martei Petreu, Angelei Marinescu și ale Marianei Marin, liricitatea se întoarce împotriva ei însăși, denunțându-și limitele, eul liric definindu-se în și *prin* ceea ce „abhoră", ilustrând „contradicția de sine", accederea la identitate în negativ, prin denegație. Ipseitatea lor confesivă poartă în sine germenii (re) integrării, fiind, de fapt, o rupere de trauma imediată care, la nivelul scripturalității, tratează chirurgical trauma ontologică. Identitatea se încheagă în funcție de ceea ce se neagă, autoarea incluzând în reacție limita imuabilă a „sinelui tarat", cangrenat, mutilat, sfârtecat, flagelat al poetelor optzeciste, spre a descrie o anume „ontologie slabă" a luptei cu viața.

Ca atare, „boala spiritului", de care vorbește cu patos și competență autoarea, este cea care atacă retina poetelor noastre confesive, instalând înlăuntrul acesteia (infestând-o de fapt cu) germenii conjunctivali ai absurdului și ai futilității. „Ființa angoasată" din plasa poeziei feminine a anilor 80 este „ființa întru moarte", cea într-o permanentă denegare. În acest contex este extrem de incitantă perspectiva pe care o propune Daniela Moldoveanu atunci când aduce în discuție „dubla negație" prin care suferinda-refulată se neagă pe sine, încercând să diminueze pe cât posibil, efectele bolii asupra spiritului și să-și construiască o identitate alternativă, estetizată.

Pentru a poseda valențe spiritualizante, corpul feminin -de hârtie, „de cuvinte"-, scanat de Daniela Moldoveanu, trebuie, mai întâi, să dobândească o complexitate, dacă nu egală, măcar apropiată de „mêmeté", de „identitatea-idem". Bivalența ipseității relevă, cu adevărat, dimensiunea salvării textuale și a textualizării lumii, poemul fiind cel ce afirmă și include în realitate, cel ce organizează conținuturi (anamnetice, imaginare etc) spre a le relivra, mai apoi, prezentului.

Făcând „notă aparte" de restul criticilor din generația sa, cartea Danielei Moldoveanu pledează pentru ideea că, dincolo de accepțiunea postmodernistă a biografismului (ce pune la îndoială, datorită relativizării excesive, până și propria legitimitate), subiectivitatea poeziei confesive feminine rămâne, tematic vorbind, una dintre „valorile tari" de sorginte modernă ale paradigmei. În niciun caz nu va fi abandonat nimic din incapacitatea de a mai crede în „spusele celuilalt" și/sau în optica personală -după ce a fost, în prealabil, absolutizată prin prisma indeterminării, dislocării, eterogenizării-.

Gândirea „confesivelor" române împrumută câteceva însă și din tematica postmodernă de referință, mai cu seamă atunci când reflectă haosul existențial, dualitatea, schizoidismul, labilitatea interoară. În ontologia discursului și a textului, însă, subiectivitatea este considerată de Daniela Moldoveanu un element central, stabilizator, una dintre pârghiile integratoare ale „poetei" de a ieși din sine pentru ca, la confluența cu etosul cititorilor, să se obiectiveze, să-și găsească echilibrul sau să (re)întâlnească iluzia acestuia.

Impulsul celor patru poete de a-și „mitiza figura" ține de latura utopică și de nevoia evadării lingvistice într-o altă dimensiune lirică, aceea a propriei persoane, Daniela Moldoveanu fiind convinsă că nu ar fi nimic neobișnuit ca, un „pact poetic", la prima vedere, să se dovedească, pe fond, un „pact autobiografic" și/sau viceversa.

Aceste nișe de acces în arhitextul feminin de factură confesivă confirmă că drumul de la poezie la auto-biografie și auto-ficțiune al poetelor optzeciste are, fără îndoială, ca ultimă destinație, autenticitatea. Privirea critică asupra abordărilor teoretice, având-o ca protagonist pe Käte Hamburger, evidențiază, în egală măsură, competnța exegetică și subtilitatea inciziilor în carnea poemului prin care ni se confirmă că nu există, de fapt, „eu ficțional", ci doar „eu real", Daniela Modoveanu rămând convinsă că, dacă citim poezia confesivă feminină, prin grila Kätei Hamburger, nimic din componența ei nu mai cade sub incidența ficțiunii. Atentă și la teoriile vizând existența „dublului pact": „un pact autobiografic în interiorul unui pact ficțional", autoarea întârzie, justificat, și asupra teoriei lui Dorrit Cohn, potrivit căreia nimic nu rămâne exterior literarității, cu atât mai puțin poezia confesivă, biografemele indicând traseul interior al realității, un parcurs complex, alchimic.

În ciuda incisivității, punctul de vedere al Danielei Moldoveanu rămâne, „da capo al fine" unul constructiv, în sensul că viziunile antagonice nu sunt atât de îndepărtate, pe cât par, ceea ce face, în mod paradoxal, ca perspectivele să se intersecteze într-un punct de maximă concentrare a energiilor, asemenea contactului antimateriei cu materia .

Noutatea impusă prin poezia confesivă feminină se recunoaște, potrivit Danielei Moldoveanu, în adaosul pe care poetele optzeciste îl remorchează la confesivitatea inerentă exteriorității, pe care se grăbesc să o (re)integreze în propriul organism scriptural devenit, întretimp, „organismul poetic" prin excelență „est-etic".

Daniela Moldoveanu,
Poezia confesivă feminină,
Editura Muzeului Literaturii Române,
Colecția *Aula Magna*, București, 2014